

İngiliz Arşiv Belgelerine Göre Rauf R. Denктаş'ın Tutuklanma Süreci ve Bununla İlgili Yaşanan Gelişmeler (31 Ekim-12 Kasım 1967)

Soyalp Tamçelik*

Rauf R. Denктаş'ın Ankara'da Zorunlu İkamet Etmesine Neden Olan Sebepler

Zürih ve Londra antlaşmaları, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'yle arasındaki ilişkileri organik bağlarla bağlayan anlaşmalardır.¹ Bu anlaşmalardan biri, *Garanti Antlaşması* olup, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın ayrılmaz bir parçasını teşkil etmektedir. Bu anlaşmaya göre, Kıbrıs Cumhuriyeti, anayasal düzeni korumakla mükelleftir.²

Anayasa'nın bir diğer ayrılmaz parçası ise *İttifak Antlaşması*'dır. Bu anlaşmaya göre 2.000 kişilik Kıbrıs Ordusu'nun, 950'si Yunan, 650'si Türk kuvvetlerinden oluşmakta ve Ada'da her iki ülkenin askerî birliklerinin bulmasını sağlamaktadır.

Buna göre Kıbrıs'ta kurulan yeni düzende Türk halkına ve Türkiye'ye daimî haklar vermesi Rum liderliğince makbul görülmemiştir. Rum liderliği, bu hakların uygulanması halinde Enosis'e giden yolda ciddi bir engelle karşılaşacağını değerlendirmektedir.³ Bu yüzden 1962 yılından itibaren Rumlar, Cumhuriyet Anayasası'nın değiştirilmesi için çaba harcamışlardır.

Hâl bu merkezde olunca İngiliz Hükûmeti, Cumhurbaşkanı Makarios'un anayasanın ilgili hükümlerini değiştirmeye çalışmasını *yasadışı* bir durum olarak görmediği gibi bunun için uygulamaya geçilmesi halinde Kıbrıs'ta *toplumlararası şiddet*in artabileceğini öngördüğünden reddetmiştir. İngiliz Hükûmeti, genel olarak Makarios'un daha ılımlı, Türklerin ise daha sabırlı davranmasını istemektedir.⁴

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, soyalp@hotmail.com ORCID:0000-0002-2092-8557

1 Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler'in Çözüm Plânlarına Göre Garantiler Meselesi", *2011 KKTC Çalıştayı Fırsatlar ve Tehditler (5 Mart 2011)*, Soyalp Tamçelik (ed.), Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği ve KKTC Dış Basın Birliği, Ekoavrasya Yayınları, Ankara, 2012, s. 88-89.

2 Tamçelik, *age.*, s. 93-96.

3 Nancy Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, London, 1978, s. 294-299.

4 "Telegram from the Embassy in the United Kingdom to the Department of State- London,

Buna göre Cumhurbaşkanı Makarios, anayasayı değiştirmek için uluslararası destek bulmaya çalışmış ve 1961 yılından itibaren yurtdışı gezilerine başlamıştır. İlk gezisini İngiliz Uluslar Topluluğu'nun 1961 Martı'nda tertiplelediği toplantıya katılarak başlatan Makarios, burada görüşlerini açıklamış ve ardından Mısır'a geçerek orada Abdünnasır'la görüşmüştür. 1961 yılının Eylül ayında ise Bağlantısızlar grubunun Belgrad'daki toplantısına katılan Makarios, Üçüncü Dünya Hareketi'nden destek almak istemiştir. Bu konudaki en önemli girişimi Mart 1962'de ABD Devlet Başkanı J.F. Kennedy ile görüşmüş olmasıdır.⁵

İnönü hükûmeti ise Makarios'un Anayasa'ya aykırı olan davranışlarını yakından takip etmiş ve anlaşmaların geçerliliğine vurgu yapmayı tercih etmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı Makarios, Türk tarafının Kıbrıs Cumhuriyeti'nin çalışmasını bloke ettiğini, bu nedenle devlete işlevsellik kazandırmak için Anayasa değişikliğine gidileceğini belirtmesinden sonra birtakım provokatör saldırılar gerçekleşmiş ve bu durum yeni kurulan rejimi sıkıntıya sokmuştur. Aslında Makarios'un anayasa değişikliği konusunda cesur davranmasının başlıca sebebi Ada'da bulunan Büyükelçi Mehmet Emin Dirvana ile Denктаş arasında yaşanan çatışma olmuştur. Makarios, Türkler arasında yaşanan bu gerginliği ve Türkiye'de 27 Mayıs'tan sonra ortaya çıkan siyasi ve ekonomik sıkıntıları görmüş ve bunu fırsata dönüştürmeye çalışmıştır. Buna göre Makarios; Ada'da ayrı belediyelerin kurulması, Kıbrıs ordusunun oluşturulması (60/40) ve memuriyette oranının (70/30) uygulanması konularında kriz çıkardığı gibi Enosis yolunda sürekli açıklama yapmaktan da geri kalmamıştır.⁶

Makarios'un temel amacı Kıbrıslı Türklerin elde ettiği hakları ortadan kaldırmak ve Ada'da basit bir sayısal çoğunluğa dayalı *Kıbrıs Cumhuriyeti*'ni oluşturulmaktır.⁷

January 5, 1962, 6 p.m.", *Foreign Relations of The United States, 1961–1963 Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, Document*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/ch6>, Erişim Tarihi (E.T.) 12.5.2018. Bunun için Ek 2'ye bkz...

5 "Maintaining Momentum of Makarios Visit", *National Security Action Memorandum No. 169*, The White House Washington June 28, Declassified: 1962, E.O. 12366, Sec. 3.4, NLK-94-5, R1 SKF, NARA 11.12.1993, E.T. 14.03.2018.

6 ABD Dışişleri Bakanlığı belgelerine göre bu durum şu şekilde özetlenmiştir: "*Makarios ve Rum yetkililer, Anayasa hükümlerini yerine getirmek konusunda oldukça isteksizdirler*". Bunun için bkz... "Telegram from the Embassy in Cyprus to the Department of State-Nicosia, January 16, 1963, 4 p.m.", *Foreign Relations of The United States, 1961–1963 Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, Document*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/ch6>, E.T. 12.5.2018.

7 Pierre Oberling, *Bellapais'e Giden Yol "Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Zorunlu Göçü"*, çev. Mehmet Erdoğan, Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1987, s. 57.

Makarios'un Kıbrıslı Türklere karşı tahkir ve tahrik edici eylemleri, 1962 yılında artmış ve toplumlararası anlaşmazlıklar kronikleşmeye başlamıştır.

Kıbrıs Rum liderliği, Anayasa üzerinde yapmak istediği değişikliği yapamayınca, zora başvurarak yapmaya çalışmış ve 21 Aralık 1963 gecesi saldırılarına başlamıştır. Bu saldırıların sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal düzeni bozulmuş ve yürütme erki işlevsel özelliğini kaybetmiştir. Ancak 1964'te Birleşmiş Milletler, bir karar alarak mevcut siyasal iradeyi “*Kıbrıs Hükümeti*” olarak tanımıştır. Bu yüzden 1960'ta kurulan *Ortaklık Cumhuriyeti*, 1964'te müstakil Rum cumhuriyetine dönüşmüş olup, BM Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli ve 186 sayılı kararıyla “*Tüm Kıbrıs'ın*”⁸ meşru hükümeti olarak tescil edilmiştir.

İşte Rauf Denктаş'ın Ankara serüveni, yaşanan bu olaylardan sonra başlamıştır. Denктаş, Türk tarafının görüşlerini savunmak için ilkin İngiltere'ye, ardından da BM Güvenlik Konseyi'ne gitmek için 7 Ocak 1964 tarihinde Ada'dan ayrılmıştır. Denктаş, Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmadan sonra Kıbrıs Türk halkının yaşadığı can ve mal kayıplarına değinmiş ve bu durumu ilk kez zabıtlara geçmesini sağlamıştır.⁹

Ardından Denктаş, Ada'ya geri dönerken güvenlik tedbirlerini almak için İngiliz yetkililerine başvurmuş; ancak Rum idareciler, İngiliz yetkililer aracılığıyla “Ada'ya geldiği takdirde tutuklanacaktır, aleyhine dava ikame edilecektir. Türk isyanını Denктаş başlatmıştır, elimizde deliller var”¹⁰ gerekçesiyle Denктаş'ın Ada'ya girmesini yasaklamışlardır. Yapılan diplomatik girişimler sonuç vermiş ve Makarios, Denктаş'ın sadece bir defa Ada'ya girmesine ve çıkmasına izin verebileceğini belirtmiştir. Ne var ki Rum liderliği, Denктаş'ın BM Güvenlik Konseyi'ndeki konuşmasından sonra Kıbrıs Cumhuriyeti için “Sakıncalı kişi”¹¹ olarak ilan etmiş ve Ada'ya girişinin yeniden yasaklanmasına karar vermiştir.¹²

8 Soyalp Tamçelik, “BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992)”, *Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Türkic*, ISSN: 1308-2140, VIII (2013) 12, s. 1245-1246.

9 Tugay Uluçevik, “Milli Kahraman Rauf R. Denктаş”, *Önce Vatan Gazetesi*, <http://www.oncevatan.com.tr/mill-kahraman-rauf-r-denktas-makale,27679.html>, E.T. 12.05.2018.

10 Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları (1967)*, C IV, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 413-433-434.

11 Denктаş, bu durumu “*istenmeyen adam*” tabiriyle yorumlamakta ve Rum liderliğince kendisinin “*Frankenstein*” olarak tanımladığını belirtmektedir. Bunun için bkz... Denктаş, *age.*, C 4, s. 436-437.

12 Niyazi Kızılyürek, *Glaftos Klerides Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 142.

Bunun üzerine Lefkoşa'daki Türk Büyükelçisi Mazhar Özkol, Ankara'dan Denктаş'ın Ada'ya gönderilmesini talep etmiş ve arabasıyla havaalanından alabileceğini bildirmiştir. Ancak Ankara Hükümeti, bu hukuksuzluğu ve yaşanabilecek gerginliği göz önüne almak istemediğinden bu yolu tercih etmemiştir.¹³ Kısa süre içinde bitmesi beklenen bu krizin Denктаş'ın Ankara'da zorunlu ikamet etmesinin önünü açacağı hiç kimse tarafından tahmin edilmemiştir.

Bu dönemden sonra Denктаş, Kıbrıs'a dönmenin yollarını aramaya başlamıştır. Ancak ne Ankara Hükümeti ne de askerî zevat, Denктаş'ın Ada'ya dönmesini istememektedir. Başbakan İnönü, Denктаş'ın Ada'ya gizlice gitmesine karşıdır. Zira İnönü'ye göre “*Cemaat Meclisi'nin Başkanı, Ada'ya mevkiine layık şekilde girer*”¹⁴ düşüncesindedir. Askerî zevat ise Denктаş'ın paraşütle atlama fikrine ve Ada'daki askerî birliklerin değiştirme takvimine denk getirilerek sızma önerisine sıcak bakılmamaktadır.¹⁵ Denктаş'ın ifadesiyle bu dönem, hayatının en zor yıllarıdır; acı, ıstırap ve çile ile doludur.¹⁶

Ada'ya dönmeyi meşru yollarla başaramayan Denктаş'a karşı Rum basını “*Ankara'da rahatına bakıyor; gelmeyecek, kaçtı*”¹⁷ diyerek tezvırata başlamış, Kıbrıs Türk toplumu içinde ise birtakım çevreler aleyhine söylemlerde bulunarak Dr. Küçük'ü alaşağı etmeye, onun yerine geçmeye, Türkiye'yi savaşa sürükleyerek Ada'yı taksim etmeye çalıştığını iddia ettiği görülmüştür.¹⁸

Denктаş, Ankara'da kaldığı süre içinde Türk Hükümeti ile bozulan ilişkilerinin ve Dr. Küçük ile yaşadığı çekişmenin bir sonucu olarak Ada'ya dönmek istemiştir. Denктаş'ın Ada'ya dönmek istemesinin bir sebebi de hem çocuklarına hem de toplumuna karşı korkak olmadığını göstermek istemesidir.¹⁹ Bu yüzden Ada'ya dönüş planı yapmaya başlayan Denктаş, Kıbrıs'taki yandaşlarından aldığı bir mektupla “*Sana inkân sağlarsak gelir misin? Bu işte mevcut rizikoyu alır mısın?*”²⁰ sorusuna karşılık Ada'ya gitme sürecini başlatmıştır. Ardından Denктаş, Özel Harp Dairesi

13 Denктаş, *age.*, C IV, s. 434.

14 Denктаş, *age.*, C I, s. 261.

15 Denктаş, *age.*, C I, s. 261.

16 Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları (1965)*, C II, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 497.

17 Denктаş, *age.*, C I, s. 261.

18 Denктаş, *age.*, C IV, s. 435-436.

19 Denктаş'ın 31 Ekim 1967 tarihinde Lefkoşa Merkez Cezaevi'nde Rum polisine verdiği ifadeden aktaran Nur Batur, *Rauf Denктаş-Yeniden Yaşasaydım*, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, s. 349, 459.

20 Denктаş, *age.*, C IV, s. 442.

içindeki bir grup destekçisi ve Kıbrıs'taki “*Denктаşçuların*” yardımıyla Ada'ya gizlice çıkmaya karar vermiştir. Denктаş'a göre “*Makarios'a rağmen Ada'ya girmem çok iyi olur. Belki diplomatik bakımdan bir şeyler kaybederiz ama normal bakımdan çok iyi olur*”²¹ düşüncesindedir. Bu yüzden Denктаş, Larnaka'daki mücahit komutanlardan Dr. Orhan Müderrisoğlu ve Erol Kazım ile irtibata geçerek süreci planlamaya çalışmıştır.

Plana göre Denктаş, beraberinde Nejat Konuk²² ve Erol İbrahim ile birlikte 21 Ekim 1967 gecesini Ankara'dan İskenderun'a gitmiş, İskenderun'dan da Kıbrıs'a motorla geçmeye çalışmıştır. Gruptaki kişiler, Larnaka istikametine yöneldiler ve Karpaz yarımadasına çıkmışlardır.²³ Denктаş ve arkadaşları, Rumların yoğun olduğu Ayios Theodoros (Çayirova), bölgesine ayak basmışlar ve ardından da tutuklanmışlardır. 31 Ekim'den 12 Kasım'a kadar Rum polislerinin elinde tutuklu kalan Denктаş, diplomatik çabalar sonucu Türkiye'ye iade edilmiştir.²⁴

Denктаş'ın Ada'ya Gizlice Çıkması ve Tutuklanması

Denктаş, Ankara'da zorunlu ikamete başladıktan sonra Cinnah Caddesi'nde 1. Basın Sitesi'nde bulunan C Blok'a yerleşmek durumunda kalmıştır. Yanında eşi Aydın Denктаş ve 4 çocuğu bulunmaktadır.

Denктаş'a, Türk Hükümeti ile Kıbrıs Türk liderliği arasında rabıta kurabilmek için Dışişleri Bakanlığı'nın Kıbrıs Dairesi'nde görev verilmiştir. Burada raporlar hazırlayan Denктаş, Kıbrıs'tan gelen haberleri de takip etmektedir.²⁵

1967 yılının Ekim ayında Denктаş, gazeteci dostu Cüneyt Arcayürek'le görüşerek Kıbrıs'a gitmek istediğini ve bu konuda yardımcı olunmasını istemiştir. Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü Necatî Zincirkıran ve muhtemeldir ki gazetenin sahibi Haldun Simavî ile görüşen Arcayürek, Denктаş'a her türlü yardımın yapılacağını bildirmiştir.²⁶ Görev taksimine göre Arcayürek, gazetenin imkânları

21 Denктаş, *age.*, C IV, s. 387.

22 Necat Konuk'un da Ada'ya girişi yasaklanmıştır. Bunun için bkz... Denктаş, *age.*, C IV, s. 444.

23 Denктаş, *age.*, C IV, s. 387-392.

24 Niyazi Kızılyürek, “Bir Adayı Bölmeye Adanmış Bir Ömür”, *İzmir.net*, 18 Ocak 2012, <http://www.izmirizmir.net/niyazi-kizilyurek-bir-adayi-bolmeye-adanmis-bir-omur-y2181.html>, E.T. 11.02.2018.

25 Batur, *age.*, s. 258.

26 Denктаş da bu konudaki görüşleri teyit etmektedir. Bunun için bkz... Denктаş, *age.*, C IV, s. 443-444.

ile sürat motorunu ve diğer gereksinimleri sağlayacak,²⁷ Denктаş ise Ada'da arkadaşlarını koordine ettikten sonra hareket gününü belirleyecektir.²⁸ Ancak Denктаş, Kıbrıs'tan gelen para ile kendi imkânlarını tesis edince Arcayürek'ten habersiz yola çıkmıştır.²⁹

Kıbrıs'a gizlice gitmeden önce eşi Aydın Hanım'ı teskin edebilmek için Ankara Hükümeti'nin bu durumdan haberdar olduğunu, Ada'ya helikopterle emin bir şekilde gideceğini ifade etmiş, hatta bunun için 2-3 günlük aralıklarla verilmek üzere mektup dahi yazmıştır.³⁰

Denктаş, arkadaşlarıyla birlikte 31 Ekim 1967 günü, kiralanan basit bir balıkçı motoru ile İskenderun'dan Kıbrıs'a çıkmak için teşebbüsünde bulunmuştur. Ne var ki ilk teşebbüsünde balıkçı motorunun güçlü ve dayanıklı olmadığı anlaşılınca, İskenderun'a geri dönmüştür. Ardında ikinci balıkçı motoru ayarlanmış ve 3 gün süren yolculukla Kıbrıs'ın kara sularına girilmiştir.³¹ Plana göre Larnaka'ya varıldığında, önce iki fenerin görüleceği, bunlardan birinin Çite, diğerinin ise Greko Burnu olacağı, bu iki burun arasında ilerleyince Larnaka'nın ışıklarının görüleceği ve o noktada balıkçı motoruyla iki mil gittikten sonra parlak hilalin belireceği ve bu hilalin iskeleye yerleştirilmesiyle birlikte kolay ulaşılabileceği üzerine kurgulanmıştır.³² Ancak icra edilen plan, arzu edilen cihette gelişmemiş, Denктаş ve arkadaşları Rum güvenlik güçleri tarafından yakalanarak tutuklanmışlardır.³³

Denктаş ve arkadaşlarının tutuklandığına dair ilk haber, Kıbrıs Rum Radyosu (PIK) tarafından 31 Ekim akşamında yapılmıştır.³⁴ Rum yetkililer ise olayın başından beri haberdardılar; lakin kamuoyuna hemen duyurmamışlardır. Denктаş'ın tutuklandığı sırada Makarios, kabinesiyle toplantı halindedir. EOKA lideri Grivas da aynı toplantıda Denктаş'ın yakalandığının haberini almıştır.³⁵ İlk

27 Denктаş, gerekli paranın mücahit fonundan temin edildiğinden söz etmektedir. Bunun için bkz... Denктаş, *age.*, C IV, s. 387-388.

28 Cüneyt Arcayürek, "Denктаş...", *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Ocak 2012, <http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/312828/Denktaş8230.html>, E.T. 12.04.2018.

29 Denктаş, *age.*, C IV, s. 413-432.

30 Denктаş, *age.*, C IVs. 388, 445.

31 Denктаş, *age.*, C IV, s. 447-451.

32 Lefkoşa Merkez Cezaevi'nde Denктаş'ın Rum polisine verdiği ifadeden aktaran Batur, *age.*, s. 350, 459.

33 Uluçevik, *agm.*, E.T., 12.05.2018.

34 Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in 4 Kasım 1967 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşma için bkz... Denктаş, *age.*, C IV, s. 405.

35 Kızılyürek, *age.*, s. 138.

şok dalgasından sonra Dışişleri Bakanı Spiros Kiprianu ile Çalışma Bakanı Tasos Papadopoulos, “*Eğer arkasında Türk Hükümeti yoksa, rahatlıkla öldürebiliriz*”³⁶ deseler de Makarios buna engel olmuştur. Makarios, Atina’da 6 ay kadar önce askerî darbe yapan Yunan subayları ile kendi kabinesindeki bazı bakanların Denктаş’ın öldürülmesini istediğini bildiğinden onun sorgulandıktan sonra derhal Rum polisine iadesini istemiştir.³⁷

İlkin Yunan karargâhında tutulan Denктаş, önce Yunanlı subaylarca sorgulanmış ve ardından Atalasa’daki Rum Merkez Karakolu’na götürülmüştür. Denктаş’ın avukatı Ali Dâna, Denктаş’ın tutuklu olduğu karakolu ancak 3. günde gidebilmiştir.³⁸ Denктаş, Yunan subayının “*Niye geldin?*” sorusuna karşılık “*Enosis tamamdır, adını koymak kalmıştır şeklinde beyanatlarımız vardı (...). Bunu tespit ederek halka yön vermek için geldim*”³⁹ demiştir. Daha sonra tutukluların gözleri bağlanarak bir başka yere götürülmüş ve tekrar sorgulanmışlardır. Yunan subayları Türk Hükümeti’nin Kıbrıs için savaşp savaşmayacağı, Kıbrıslı Türklerin ne kadar dayanabileceği, Keşan ve Dedeğaç görüşmelerinden sonra Türk Hükümeti’nin siyasetinde bir değişiklik olup olmayacağı, Türkiye’nin Keşan’da Yunan Hükümeti’nden ne talep ettiği; Yunan Hükümeti, Türkiye’ye ne tür tavizler verdiği, Ada’da Türkiye’ye verilecek üslerin ‘*Sovereign area*’ (egemen bölge) mı yoksa icar mı olacağı, Türkiye, Kıbrıs meselesini yakın bir zamanda BM’ye götürüp götürmeyeceği, Kıbrıs’a Türk Hükümeti’nin rızasıyla mı geldiği, Ada’da ne yapmak istediği, Taksim ve federasyon formülünün sınırlarının ne olduğu; Kıbrıs’ta Türk kuvvetlerinin sayısını, Türkeş ve Bölükbaşı’yla olan yakınlığının derecesini sorgulamışlardır.⁴⁰

Aslında Kıbrıs Cumhuriyeti kanunlarına göre tutuklu bir kimse, 24 saat içinde mahkemeye çıkartılması gerekirken, Denктаş ve arkadaşları üç gün süre ile Yunan subaylarınca sorgulanmış ve yerel makamlara 3 gün sonra teslim edilmiştir. Denктаş, avukatı Ali Dâna ile ancak 2 Kasım’da görüşebilmiştir.⁴¹

36 Batur, *age.*, s. 344.

37 Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları*, C X, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 324.

38 Batur, *age.*, s. 351.

39 Rauf R. Denктаş, *Kıbrıs Girir Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 29.

40 Denктаş’ın hazırladığı ve 14 Kasım 1967 tarihinde Dışişleri Bakanı Çağlayangil ile Başbakan Demirel’e sunduğu “Kıbrıs’ta Tutuklu Bulduğumuz Günlerden Notlar” adlı rapor için bkz... Denктаş, *age.*, C IV, s. 413-420.

41 Denктаş’ın hazırladığı ve 14 Kasım 1967 tarihinde Dışişleri Bakanı Çağlayangil ile Başbakan Demirel’e sunduğu “Kıbrıs’ta Tutuklu Bulduğumuz Günlerden Notlar” adlı rapor için bkz... Denктаş, *age.*, C IV, s. 413-420.

Denktaş ve arkadaşlarının tutuklu olarak kaldıkları yer Lefkoşa'daki Merkezi Cezaevi'dir. Daha önceleri burada idam mahkumları kalmaktadır. Denktaş'ın anlatımına göre hücrelerin her birinin genişliği 2, uzunluğu ise 3 adımdır. Hücrede küçük bir yatak, çarşaf ve 4-5 tane battaniye bulunmaktadır.⁴² Sabah kahvaltısı saat 6'da olup, yeşil zeytin, ekmekek ve sütlü çay verilmektedir. Kahvaltıdan sonra bir saatlik avlu izni verilmekte, öğle yemeği saat 12'de olup, genellikle bakla, fasulye veya etli yemek sunulmaktadır. Bir saatlik güneşlenmeden sonra saat 18'de akşam yemeği verilmektedir.⁴³ Hücrelerinde, mutlak işlerden sonra kalan zamanını kitap okuyarak geçiren Denktaş, tutuklu bulunan diğer arkadaşlarıyla görüşmesine izin verilmemektedir.⁴⁴

İngiliz Milletler Topluluğu Ofisi'ne göre konuyla ilgili ilk belge 31 Ekim 1967 tarihinde ve 913 numaralı telgrafiyle ortaya çıkmaktadır. Bu belgeye göre sabah saatlerinde bilinmeyen üç kişinin, botla Ayios Teodoros (Aytotoro) ya da Karpaz Yarımadası bölgesine gizlice çıktığından söz edilmektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rum polis ve milis güçleri tarafından fark edilen bu kişiler, ortak operasyonla yakalanmışlardır. Denktaş'a göre bu kişilerin sayısı 15-20 kadar olup, hemen hepsi çocuk denecek yaşta Rum gençleridir.⁴⁵ İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın 913 numaralı telgrafına göre yakalanan bu kişilerin kimliği ilkin belirsiz olduğundan ve daha sonraları bu kişilerin isimlerinin tespit edildiğinden söz etmektedir. Bu kişilerin isimlerinin Rauf Denktaş, Osman Nejat Konuk ve Erol İbrahim olsa da ilgili isimlerin karşısına soru işareti konularak belirsizliğine dikkat çekilmiştir.⁴⁶

Belgede, sorgulama safhasına geçildikten sonra Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Başkanı olan Denktaş'ın ifade verdiğini, ifadesinde de Türk Hükümeti'nin talimatıyla ve belli emirleri yerine getirmek amacıyla Ada'ya çıktığından söz edilmektedir.⁴⁷ Ancak daha sonraki aşamada bunu ne Türk Hükümeti ne de Denktaş kabul etmiştir. Belgede, Denktaş'ın kendi inisiyatifi ile Ada'ya çıktığından söz edilmektedir.

42 Denktaş, *age.*, C IV, s. 475.

43 Batur, *age.*, s. 352-354.

44 Denktaş, *age.*, C IV, s. 475.

45 Denktaş'ın hazırladığı ve 14 Kasım 1967 tarihinde Dışişleri Bakanı Çağlayanlı ile Başbakan Demirel'e sunduğu "Kıbrıs'ta Tutuklu Bulduğumuz Günlerden Notlar" adlı rapor için bkz... Denktaş, *age.*, C IV, s. 419, 458-459.

46 "Immediate Nicosia to Commonwealth Office", *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 913, 31 October 1967. Bu belge için bkz... Ek: 1.

47 "Immediate Nicosia to Commonwealth Office", *agh.*

Denktaş ile birlikte tutuklanan diğer kişiler de silahlıdır. Ayrıca bu kişilerin yanında valiz olduğundan ve içinde belgelerin bulunduğundan da söz edilmektedir.⁴⁸ Ancak bu belgelerin içeriğine temas edilmemiştir.

İngiliz arşiv belgelerine göre ilk değerlendirmelerin satıhta kaldığı ve 1 Kasım 1967 tarihinden itibaren siyasi yönü ağır basan değerlendirmelerin yapıldığı görülmüştür. Özellikle Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgiler, durumun karmaşasını belirgin bir şekilde ortaya koymuştur. Buna göre İngiliz Milletler Topluluğu Ofisi'ne gönderilen 917 numaralı telgrafa göre Dr. Küçük'ün Denktaş'ın tutuklanması yönündeki görüşlerine yer verilmiş ve bu durumun ciddi sonuçlara yol açabileceğinin altı çizilmiştir.⁴⁹ Dr. Küçük'ün ifadesine göre Denktaş'ın yakın zamanda serbest bırakılmaması ya da Ada'ya gizlice girmesinden ötürü mahkemeye çıkartılması halinde Türk halkının misillemede bulunabileceği, Kıbrıslı Türk halkının kontrol edilmesinin zor olacağı dile getirilmiştir. Dr. Küçük, İngiliz Büyükelçisi'nden Denktaş'ın serbest bırakılması ve Türk bölgesine nakli için arabuluculuk yapmasını da istemiştir.⁵⁰

Aslında İngiliz yetkililerinin ilk görüşü; Denktaş'ın Türk Hükûmeti'nden aldığı talimatları yerine getirmek için Ada'ya çıktığı yönündedir. Elde bulunan yetersiz ve eksik bilgiler, İngiliz yetkililerini böyle bir değerlendirme yapmaya itmiş olmalıdır. Ancak Türkiye'nin bu görüşe şiddetle karşı çıkması, İngiliz yetkililerle aynı doğrultuda çalışması ve New York, Lefkoşa ile Ankara'dan gelen bilgilerin bu görüşü teyit etmemesi Türk yaklaşımının doğruluğunu ispatlamıştır.⁵¹

Belgelerden de anlaşıldığına göre Dr. Küçük, Denktaş'ın Ada'ya girişiyle ilgili olarak bilgisinin olmadığını, Denktaş'ın bu hareketinin hem Türk Hükûmeti'ni hem de Kıbrıs Türk liderliğini güç durumda bıraktığını belirterek, bu tür faaliyetlerin “*sorumsuzca*” ve “*utanç verici*” olduğunu belirtmektedir.⁵² Lakin bu tür ifadeler, Kıbrıs Türk kaynaklarında yer almadığı görülmektedir.⁵³

48 “Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agh*.

49 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 917, 1 November 1967.

50 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agh*.

51 “Confidential-Cyprus: Arrest of Mr. Denktash”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1669, 2 November 1967.

52 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agh*.

53 Cemal Müftüzade tarafından dikte edilen ve 1 Kasım 1967 tarihinde tutanak olarak ortaya konan belgeyle karşılaştırabilirsiniz. Bunun için bkz... Denktaş, *age.*, C IV, s. 392-394.

Ardından Dr. Küçük, BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Osorio Tafall ile görüşmüştür. Tafall, soruşturma bitene kadar Denктаş'ın sorgulanacağını⁵⁴ belirtmişse de konuyla ilgili olarak Denктаş ve arkadaşlarının Kıbrıs'a izinsiz giriş yaparak suç işlediğini ve en kısa sürede Türkiye'ye iade edilmesi gerektiğini değerlendirmektedir.⁵⁵ Ankara Hükümeti ise konuya müdahil olarak Tafall'la temasa geçmiş ve Denктаş'ın Türkiye'ye iadesi konusunda Kıbrıs Hükümeti'nin izin verip vermeyeceğini sormuştur. Aslında Denктаş'ın Türkiye'ye iadesi, Dr. Küçük ve Ankara Hükümeti için en iyi yol olarak görülmüştür. İngiliz belgelerine göre Denктаş, Dr. Küçük ile Türk Hükümeti'nce radikal olarak değerlendirildiğinden, 1964'ten bu yana onun Kıbrıs'a dönmesi için baskı yapılmadığından söz etmektedir.⁵⁶

İngiliz büyükelçisinin değerlendirme raporuna göre Denктаş'ın 1964'te Kıbrıs'a girişinin engellenmesi devlete karşı işlemiş bir suçla ilişkilendirilseydi, bunun Kıbrıs Hükümeti'nce duyurulması gerekeceğine; ancak bunun yapılmayarak 21 Aralık 1963 tarihinde başlayan ve 1964 yılı boyunca süren çatışmalarından Denктаş'ı sorumlu tutmuş olabileceğine dayanmaktadır.⁵⁷ Ancak belgede, bu görüşün vücut-ı ispatı mümkün olmadığından ve hukuken sakat olduğunda söz etmektedir. Denктаş'ın tutuklanması ile ilgili hukukî durumu değerlendiren İngiliz Büyükelçiliği, Türk tarafının Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 106. maddesini gündeme getireceğini ve bu maddeye göre “*Bir Cemaat Meclisi üyesi, üyelik sıfatı devam ettikçe, Yüksek Mahkeme'nin müsaadesi olmaksızın, takip olunamaz, yakalanamaz veya hapis edilemez*”⁵⁸ amir hükmünden hareketle hukukî durumla politik durumun karışacağından söz etmektedir.

İngiltere'nin Dış İlişkiler Ofisi'nin 1637 numaralı telgrafına göre Türk Hükümeti, Denктаş'ın Ada'ya gizlice girmesiyle ilgili olarak BM Genel Sekreteri'ne haber vererek, konuyla ilgili bilgi sahibi olmadığını, ancak gelişen hadiselerden sonra Denктаş'ın serbest bırakılarak Türkiye'ye en kısa sürede gönderilmesinin önemli olduğunu belirtmiştir. Bu konuda ABD ve İngiliz hükümetlerinden de destek isteyen Ankara yönetimi, Büyükelçi Adnan Bulak tarafından İngiltere'nin dışişleri yetkisi Pemberton Pigott'a “*Türk Hükümeti, Denктаş'ın Ada'da yaşamak için her hakka sahip olduğuna inanmasına rağmen, [Kıbrıs'a girişi] ...illegal[dir]*”⁵⁹ dediği öğrenilmiştir.

54 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agb*.

55 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agb*.

56 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agb*.

57 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agb*.

58 *Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası*, Kıbrıs Hükümet Matbaası, Lefkoşa, 1960..

59 “Confidential-Immediate Ankara to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1637, 1 November 1967.

Denктаş'ın tutukluluk halinin ciddi etkiler yaratacağından endişe duyan İngiliz yönetimi, Türkiye'nin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in İngiliz elçisi aracılığıyla Makarios'tan Denктаş'ın Türkiye'ye gönderilmesini istemiştir. Konuyla ilgili olarak Türk Dışişleri Genel Sekreteri Zeki Kuneralp, Amerikan büyükelçisiyle görüşerek, Makarios yönetimine baskı yapılmasını talep etmiştir. İngiliz belgelerine göre Kuneralp, Denктаş'ın yaptığını *aptalca* olduğunu ve bu yüzden savunamayacağını ifade etse de onun Kıbrıs Türk lideri olduğuna ve tutuklu kalmasının Kıbrıs Türk halkı üzerinde olumsuz etki yapacağına, üstelik Türkiye'deki kamuoyunu galeyana getirebileceğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla bu durumun en kısa sürede çözümlenmesini ve Denктаş'ın derhal Türkiye'ye iadesini istemiştir.⁶⁰ Bununla ilgili olarak Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçisi Ercüment Yavuzalp da BM aracılığıyla, Rum yetkililerle temasa geçmiş ve Denктаş'ın hayatının garanti altına alınmasını istemiştir.⁶¹

1 Kasım 1967 tarihinde BM'nin Kıbrıs Sorumlusu Genel Sekreter Başyardımcısı Rolz-Bennett de Denктаş'ın gizlice Kıbrıs'a çıkmasını ve sonraki süreçte tutuklanmasını gerginliğe yol açacağından doğru bulmamaktadır. Ayrıca Rolz-Bennett, Türk Hükümeti'nin Denктаş'ın tutuklanıp yargılanmasını hoş karşılamayacağını ve Ada'daki gerilimin giderek artacağını düşünmektedir.⁶²

Konuyla ilgili olarak Başbakan Süleyman Demirel ise 2 Kasım 1967 tarihinde açıklama yaparak, Rauf Denктаş'ın Türk Hükümeti'nin bilgisi olmadan Kıbrıs'a gittiğini, Ada'ya varışında Rum yetkililer tarafından tutuklandığını ve yapılan diplomatik girişimlerin Denктаş'ın hayatının güvenliğini garantiye almak ve iyi muamele görmesini sağlamak olduğunu belirtmiştir.⁶³ Demirel Hükümeti, Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak yeni bir gerginlik olmaması için Denктаş'a iyi muamele görmesini ve ivedilikle Türkiye'ye iade edilmesini isteyerek, bir ölçüde yarı uyarı, yarı tehditte bulunmuştur.⁶⁴

Dışişleri Bakanı Çağlayangil ise Denктаş'ın davranışını *aptalca* bulduğunu belirtmiş

60 "Confidential-Immediate Ankara to Foreign Office", *agh*.

61 1 Kasım 1967 tarihli *Milliyet Gazetesi*'nden aktaran Hande Erol, "Rauf Denктаş'ın Ankara'daki Zorunlu İkamet Yılları ve Faaliyetleri (1964-1968)", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, VIII/13 (2015), s. 403.

62 "Confidential-Priority U.K. Mission New York to Foreign Office", *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 2952, 1 November 1967.

63 "Confidential-Priority Ankara to Foreign Office", *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1641, 2 November 1967.

64 "Confidential-Priority Ankara to Foreign Office", *agh*.

ve bu görüşünü İngiliz mevkidaşıyla paylaşmıştır. Ancak İngiliz Dışişleri yetkilileri, Türk Hükümeti'nin bu görüşünün gizlenip gizlenmeyeceği konusundaki görüşünü üst yetkililere bırakmayı uygun bulmuşlardır.⁶⁵

2 Kasım 1967 tarihinde İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 3443 numaralı telgrafa göre Lefkoşa'daki ABD büyükelçisinin de Kıbrıs Hükümeti'yle görüşerek Denктаş'ın Türkiye'ye iadesini istemiştir. ABD büyükelçisi, Türk Hükümeti'nin bundan sonraki aşamada Denктаş'ın yasadışı yollardan Kıbrıs'a girişini engelleyeceği konusunda garanti verip vermeyeceğini sormuşsa da Türk yetkililerin bu minvalde bir taahhüdün verilmesi halinde Yunanlıların kamuoyuna açıklayacaklarını, Türk Hükümeti'nin de zor duruma düşeceğini belirtmiştir.⁶⁶

Aynı gün içerisinde Dr. Küçük, Amerika'nın Lefkoşa Büyükelçisi Mr. Belcher ile görüşmüş ve durumun ehemmiyetine dikkat çekerek, Denктаş'ın Türk kesimine geçmesi için tavassutta bulunmasını istemiştir. Büyükelçi Mr. Belcher, elinden geleni yapacağını, ancak Denктаş'ın bu girişimini "...çok yanlış, ihtiyatsız ve beceriksiz..."⁶⁷ bir davranış olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Büyükelçi Mr. Belcher, Rus sefiriyle görüşülmemesini ve bunun faydadan çok zarar getireceğini belirtmiştir.

Bu sırada İngiliz Dışişleri Bakanlığı devreye girip temaslarını yoğunlaştırmıştır. Ancak İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin güneyinden yayın yapan ve Kıbrıslı Türk liderliğine atfedilen yarı özerk "*Kıbrıs'ın Sesi*" radyosu aracılığıyla "*Kıbrıslı Türkler, Denктаş bir an evvel serbest bırakılmadığı takdirde savaşı yeniden başlatacaklardır*" sözünden endişe duymaktadır. Bunun üzerine İngiliz Dışişleri Bakanlığı Lefkoşa, Ankara ve Atina'daki dış misyon temsilciliklerine durumun daha da kötüleşmemesi için Denктаş'ın Türkiye'ye iade edilmesinin en iyi yol olacağını bildirmiştir. Aynı zaman dilimi içinde İngiliz Hükümeti, Lefkoşa'daki ABD Büyükelçisine, Denктаş'ın bir an evvel sınır dışı edilmesi hususunda yasal yollar aranması için Kıbrıs Hükümeti'ne baskı yapmasını istemiştir.⁶⁸

İngiliz büyükelçisi, 2 Kasım 1967 tarihinde Başpiskopos Makarios ile görüşmüş ve Kıbrıs'ın iç meselesi olsa da Denктаş ile ilgili durumun normalleşebilmesi için "*en*

65 "Confidential-Flash Commonwealth Office to Nicosia", *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1259/2, 2 November 1967.

66 "Confidential-Immediate Washington to Foreign Office", *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 3443, 2 November 1967.

67 Cemal Müftüzade tarafından dikte edilen belgeyle karşılaştırmız. Bunun için bkz... Denктаş, *age.*, C IV, s. 395-397.

68 "Confidential-Immediate Washington to Foreign Office", *agh*.

iyi yolun Denктаş ve arkadaşlarının Türkiye'ye hızlıca ve en az yavaşla ile dönmesi olacağını...”⁶⁹ belirtmiştir. Başpiskopos Makarios, Denктаş vakasının karmaşıklığından söz ederek kendini zora soktuğunu, ancak yapılacakların Denктаş'ı kahraman gösterebileceğinden endişe duyduğunu belirtmiştir. Makarios'a göre Batılı güçlerin tavsiyeleri takip edilmesi halinde Kıbrıs Hükûmeti'nin zafiyetinin ortaya çıkacağı ve devletin/yönetim erkinin zayıflığı şeklinde değerlendirileceği düşüncesindedir. İngiliz Büyükelçisi Sir Norman Costar ise Makarios'un ifade ettiğinden farklı olarak Denктаş'ın itibarının zedeleneceğini ve Türk Hükûmeti'nin onunla anlaşarak kontrol altına tutacağını savunmuştur.⁷⁰

Bunun üzerine ne yapılması gerektiğiyle ilgili sorular soran Makarios, Türk Hükûmeti'nin bu olayla ilgisinin olmadığından tam anlamıyla emin olmadığını ve 1 Kasım 1967 tarihindeki Türk Hükûmeti'nin açıklamalarından bir bölümünü provokatif bulduğunu belirtmiş ve olayın olumlu bir şekilde halledilmesinin zor olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak daha sonraki aşamada Türk Hükûmeti'nin ılımlı açıklamalarda bulunması, Denктаş'ı Türkiye'ye göndermek isteyenlerin elini güçlendirdiği de bir vakadır.⁷¹

Rum liderliği, Denктаş'ın serbest bırakılması ile ilgili yaptığı değerlendirmelerde, ki bununla ilgili duyuru 14 Kasım 1967 tarihinde Rum Bakan Papadopoulos tarafından açıklanmıştır, Kıbrıs Hükûmeti'nin Denктаş'ın esaretinden sonraki ikinci gün onu serbest bırakmaya karar verdiğini açıklamıştır. Papadopoulos'un ifadesine göre Denктаş'ın gözaltına tutulmasının tek sebebi Türkiye'nin yaptığı beyanlara dayandırmaktadır, ki bu da bir ölçüde hukukî olmaktan çok, politik gerekçelerle ilgilidir.⁷²

Diplomatik girişimler devam ederken, 2 Kasım 1967 tarihinde Lefkoşa Bölge Mahkemesi, Denктаş ve 2 arkadaşını devlete karşı suç işlediği gerekçesiyle soruşturma açılmasına karar vermiştir. Konuyla ilgili olarak İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis, Denктаş'a “...seni normal bir mahkeme binasına götüremem. Sana, gidip gelirken bir şey yapabilirler.... Bunun için mahkeme kararıyla odayı mahkeme salonu

69 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 920/2, 2 November 1967.

70 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agh*.

71 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agh*.

72 “Confidential-Commonwealth Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, 14 November 1967.

olarak kullanacağız”⁷³ diyerek yargılama işlemi karakol odasının bir hücreinde yapılmıştır. Mahkeme, adli dosyanın hazırlanması için ilkin 3 günlük mevkufiyet kararı vermiş, ardından ise sürenin yetersiz olmasından ötürü ikinci kez uzatmaya giderek 8 güne çıkarmıştır.⁷⁴

Denktaş’ın avukatı, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın 106. maddesinin 2. fıkrasına⁷⁵ dayanarak Denktaş’ın Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi üyeliğinden doğan *dokunulmazlık* hakkından dolayı tutuklanamayacağını ileri sürmüş ve savcılığın aldığı karara itiraz etmiştir.⁷⁶ Bu sırada Denktaş, avukatı aracılığıyla Türk toplumuna seslenerek, endişelenecek bir şey olmadığını ve iyi olduğunu belirtmiştir.⁷⁷

Aslında Türk tarafının temel endişesi, Denktaş’ın Kıbrıs Türk toplum lideri olarak suçlanması ve başka suçlar isnat edilerek Kıbrıs Hükûmeti tarafından yargılanması veya yargılamak zorunda hissetmesidir.

3 Kasım 1967 tarihli ve 1649 numaralı Dışişleri Bakanlığı telgrafından da anlaşılacağı üzere Genel Sekreter Kunalp, İngiliz mevkidaşı Pemberton Pigott’a Ada’da yaşanan gelişmelerden endişelendiğini ifade ederek, Denktaş’ın Türk Hükûmeti’nin bilgi veya rızası ile Kıbrıs’a gitmediğini bir kez daha dile getirmiş ve Türk kamuoyunun büyük bir bölümünün isteği, onun Lefkoşa’nın Türk kesimine geçmesine izin verilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.⁷⁸

3 Kasım 1967 tarihli ve 1148 numaralı Dışişleri Bakanlığı belgesine göre ise Yunan Büyükelçisi Christopoulos, Kıbrıs Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Spiros Kiprianu ile görüştüğünü belirterek, Denktaş’ın Ada’ya izinsiz girmesiyle birlikte işlerin karıştığına vurgu yapmıştır. İngiliz arşiv belgelerinden de anlaşıldığı üzere Yunan Hükûmeti’nce en uygun çözümün Denktaş ve arkadaşlarına kovuşturma yapıldıktan sonra Türkiye’ye iade edilmesi yönündedir.⁷⁹ Ancak 3 Kasım

73 Batur, *age.*, s. 352.

74 Dışişleri Bakanı Çağlayangil’in 4 Kasım 1967 tarihinde TBMM’de yaptığı konuşma için bkz... Denktaş, *age.*, C IV, s. 407.

75 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, *age.*

76 Bunun için *Kıbrıs Türk Enformasyon Merkezi Basın Bülteni*, No.3 ve 2 Kasım 1967 tarihli metinle karşılaştırabilmek için bkz... Denktaş, *age.*, C IV, s. 394.

77 “Confidential-Priority Nicosia to Commonwealth Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 924, 3 November 1967.

78 “Confidential-Flash Ankara to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1649, 3 November 1967.

79 “Confidential-Priority Athens to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1148, 3 November 1967.

1967 tarihli ve 1653 numaralı belgeye göre İngiltere, Makarios'un Denктаş'ın tutuklanmasını istismar etmeye kalkması halinde yaşanabilecek tehlikelere ve risklere dikkat çekmek durumunda kalmıştır.⁸⁰

4 Kasım 1967 tarihinde Dışişleri Bakanı Çağlayangil'in TBMM'de yaptığı konuşmada Denктаş'ın Ada'ya girme konusundaki teşebbüsünü -hükûmetin bilgisi dışında olduğunu bir kez daha ifade etmiş, ancak bunun olumsuz sonuçlarının her iki tarafa da büyük sıkıntı yaratacağına dikkat çekmiştir.⁸¹

6 Kasım 1967 tarihli ve 1669 numaralı belgeye göre görüşlerini Ankara'dan İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderen Pemberton Pigott, Türk basınına yakın takip ettiklerini, hükûmet karşıtı gazetelerin Denктаş'ın Türkiye'ye dönmesi için değil, Kıbrıs Türk toplumuna gönderilmesi gerektiğini, hükûmet eğer bunda başarısız olursa, Kıbrıs politikasında pasif olduğunu, dolayısıyla da Türk Hükûmeti'nden ayrı birtakım grupların doğrudan aktif eyleme geçeceğini, Makarios'un provokasyonlarıyla Enosis değil, Türk müdahalesinin olma olasılığının artacağını, muhalefet liderlerinin hükûmetten daha aktif politikalar takip etmesini ve birtakım grupların Fener Rum Patriği Athengoras'un Türkiye'den uzaklaştırılmasını istediğini belirtmiştir.⁸² Aynı belgede bütün dünyanın Makarios yönetiminin son 4 yıldır Anayasa'yı ihlal ettiğini bildiğini, ancak şimdiki problemin bu olmadığını, esas sorunun Denктаş'ı Rumlardan kurtarmak olduğunu ifade etmiştir.⁸³

Genel Sekreter Kunalp, 7 Kasım 1967 tarihinde İngiliz mevkidaşına Denктаş meselesinin sürüncemede kaldığını, Türk Hükûmeti'nin kamuoyu ve Kıbrıslı Türkler tarafından güçlü bir şekilde baskı altına alındığını ve Türkiye'de 10 Kasım günü parlamentoda yapılacak görüşmede Denктаş meselesinin tartışılacağını ve hükûmetin elinin güçlendirilmesi için önceden bu meselenin çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸⁴ Bunun gerçekleşmemesi halinde yaşanacaklardan herkesin pişman olabileceği uyarısında bulunan Kunalp, Denктаş'ın tutuklanmasını ve gözaltında alınmasını adli meseleden çok politik bir mesele olarak değerlendirmiştir.

80 "Confidential-Priority Ankara to Foreign Office", *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1653, 3 November 1967.

81 Dışişleri Bakanı Çağlayangil'in 4 Kasım 1967 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşma için bkz... Denктаş, *age.*, C IV, s. 404-405.

82 "Confidential-Ankara to Foreign Office", *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1669, 6 November 1967.

83 "Confidential-Ankara to Foreign Office", *agh*.

84 "Confidential-Immediate Ankara to Foreign Office", *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1679, 7 November 1967.

7 Kasım 1967 günü Kanada Yüksek Komiseri Mr. Wainman-Wood ile görüşen Dr. Küçük, Denктаş'ın Türk kesimine geçmesi konusunda yardım istemişse de Yüksek Komiser, Rum liderliğinin bunu kabul etmesinin mümkün olamayacağını, bunun yerine Türkiye'ye iadesinin en iyi yol olabileceğini veya İngiltere'ye “*deport*” edilmesinin diğer bir hal tarzı olabileceğini ifade etmiştir.⁸⁵

8 Kasım 1967 tarihli belgede Ada'da Türkler arasında radikal grupların sorumsuz hareketlerinin tehlike yaratabileceğine dikkat çeken İngiliz Dışişleri Bakanlığı, yine de halkın kontrol altında tutulduğunu, ancak Yunan Hükümeti'nin 1963-1964 çatışmalarında Denктаş'ın üstlendiği rolü provokasyona dönüştürmesi halinde şiddet hareketlerinin yeniden başlayabileceğine işaret etmiştir.⁸⁶ Aynı belgede, Grivas ile ilişkili aşırı sağ kesimler dışında, Kıbrıslı Rumlar arasında mahkemeden önce ya da sonra Denктаş'ın Türkiye'ye iadesine çalışıldığı, Denктаş'a 1963-1964 olaylarıyla ilgili olarak suçlamaların yapıp yapılmamasından şüphe duyulduğu, Türklerin mahkemede her adımda mücadele edeceği, bir dizi anayasal konuları zorla yaptıracağı ve Türk Hükümeti'ni müdahale etmesi için teşvik edeceği tespit edilmiştir.⁸⁷ Mevcut İngiliz belgelerine göre Denктаş'ın hiçbir suçu olmadığı tartışılmayacağını, ancak bu durumun ivedilikle çözümlenerek çatışmaya dönüştürülmemesi gerektiğine işaret edilmiştir. Bunun için İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Türk Hükümeti'nin ılımlı ve uzlaşıcı açıklamalarına devam etmesi ve “*Kıbrıs'ın Sesi*”nin provokatif yayınlarda bulunmaması yönünde ricada bulunmuş ve bunun Denктаş'ın serbest bırakılması ile ilgili çalışmalara yardımcı olacağını ifade etmiştir.⁸⁸

8 Kasım 1967 tarihli belgelerde ise Denктаş'ın serbest bırakılmasıyla ilgili olarak bundan sonra Başpiskopos Makarios nezdinde yapılacak girişimlerin yarardan çok zarar vereceği belirtilmiştir. Ancak Türk Hükümeti'nin kamuoyu nezdinde güç durumda olduğu, kamuoyunu zapt etme konusunda hatırı sayılır güçlükler çektiği ve 10 Kasım'daki Meclis tartışmalarında zayıf olduğu için üzerine gelineceği göz önüne alındığından Kıbrıs'taki gelişmelerin önemine dikkat çekilmiştir.⁸⁹ Aşlında İngiliz yetkililerince Denктаş'ın Kıbrıs'a gizlice çıkması *belayn çağırma*

85 Dr. Küçük'ün 7 Kasım 1967 tarihinde Kanada Yüksek Komiseri Mr. Wainman-Wood ile yaptığı görüşme için bkz... Denктаş, *age.*, C IV, s. 409.

86 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denктаsh*, Telegraph No: 942, 8 November 1967.

87 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agh.*

88 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agh.*

89 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agh.*

olarak nitelendirilmiştir. Rum liderliği de yanlış yapıp Denктаş'ı yargılsa veya onu mağdur pozisyonuna düşürürse, Kıbrıslı Türkler arasındaki radikal grupların ekmeğine yağ süreceğini değerlendiren İngiliz hariciyesi, “*hali hazırdaki normalleşme süreci sekteye uğrayacak ve bu durum kimsenin çıkarına olmayacaktır*”⁹⁰ uyarısında bulunmuştur. Bu yüzden Ada'daki İngiliz misyonuna direktif vererek, Dışişleri Bakanı Kiprianu ile görüşülmesini ve bu olayın çığırından çıkması halinde neler olabileceğinin belirtilmesi istenmiştir.⁹¹

Bunun üzerine Merkez Polis Karakolu'nun bir hücrelerinde toplanan mahkeme, 9 Kasım 1967 tarihinde Denктаş ve arkadaşlarının durumunu görüşmüş ve sürecin gelecek haftaya kadar uzatılmamasını veya bununla ilgili talepte bulunulmamasını istemiştir. Bundan da Denктаş ve arkadaşlarının ya serbest bırakılacağı ya da suçlamaların 17 Kasım'dan önce düşeceği anlaşılmaktadır.⁹²

Aslıdan Kıbrıs Hükûmeti'nin konuyla ilgili olarak iki harekât tarzı olduğu tespit edilmiştir. Birinci harekât tarzı, Denктаş'ın mahkemeye çıkartılmadan Türkiye'ye iade edilmesini sağlamak, ikincisi ise Denктаş'ı mahkemeye çıkarmaktır.

Buna göre Denктаş ve arkadaşları, mahkemeye çıkartılacak olursa Kıbrıs'a izinsiz giriş yapmakla; üzerinde ateşli silah bulundurmamakla, Ada'da isyan çıkarmak, cinayet işlemek, devlet güçlerine karşı mukavemet etmekle, 1963-1964'teki faaliyetlerinden doğan birtakım suçlamalarla ve Kıbrıs'a gizli girmek suretiyle Cumhuriyet rejiminin güvenliğini tehlikeye atmakla suçlanması beklenmektedir. Kendisi de avukat ve savcı olan Denктаş, işin seyrini tahmin ettiğinden 15 yıla kadar hapis istenebileceğinin farkındadır.⁹³ Ancak Denктаş, suçlamaların hukukî olmaktan çok siyasî olduğu için kararın ona göre verileceğini de değerlendirmektedir.

Mevcut suç isnadından birincisi, ki Denктаş'ın Ada'ya izinsiz giriş yapmakla ilgilidir, kovuşturmanın esas yönünden kuşku görünmektedir. Zira Anayasa'nın 106. maddesine göre ilgili otorite, Denктаş'ın ‘*Communal Chamber*’ (Cemaat Meclisi) üyesi olmadığını onaylamadıkça bir şey yapılabilmesi mümkün değildir. Bunun için Yüksek Mahkeme'den izin alınması gereklidir, ki bunun en yüksek cezası 6 aylık tutukluluk halinin devamını gerektirmektedir. Lakin Denктаş ve avukatının,

90 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agh*.

91 “Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *agh*.

92 “Confidential-Denktaş - 2 POL 87/12/9”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktaş*, 10 November 1967.

93 Denктаş, *age.*, C IV, s. 397, 474; Batur, *age.*, s. 352.

bununla ilgili olarak yasal mücadeleye girişeceği ve bunun sonucunda Kıbrıs Hükûmeti'nin itibar kaybedeceği açıktır.

Suçlamalardan ikincisi, üzerinde ateşli silah bulundurma ile ilgilidir, ki Denktaş'ın üzerinde silah bulundurma ruhsatı olduğundan bu isnadın da akamete uğrayacağı değerlendirilmektedir. Bu ruhsat, iptal edilmiş olsa bile Denktaş, Ada dışında bulunduğu için iptal kararını duymamış olması kuvvetle muhtemeldir.

Üçüncü suçlama ise Ada'da isyan çıkarmak, cinayet işlemek, devlet güçlerine karşı mukavemet etmek ve 1963-1964'teki faaliyetlerinden doğan birtakım suçlamalarla ilgilidir, ki bununla alakalı yasal kanıtlara ulaşmak oldukça zordur. Kaldı ki Makarios, İngiltere'de yaptığı bir röportajda, 1963-1964 olaylarına karşın Türklerin de aftan yararlanacağını belirtmiş olması, bu türden suçlamaları geçersiz kılacaktır.

Dördüncü ve son suçlama ise Ada'ya gizli girmek suretiyle Cumhuriyet rejiminin güvenliğini tehlikeye atmakla ilgili olup, iddia makamı için en önemli kanıtın Denktaş'ın yakalandığında üzerinde taşıdığı belgelerin varlığıdır. Ancak bu belgelerin içeriğinde Türkiye'yi doğrudan işaret etmemesi, onun görevli olarak Ada'ya gelmediğini, ancak Ada'daki durumun normalleşmesini tersine çevirmek için karışıklık çıkarmak maksadıyla gelebileceği yönündeki görüşleri güçlendirmektedir.

Bu durumda Denktaş'ın aleyhine açılacak kovuşturmanın en ciddi delili, ancak dördüncü suçlama cihetinde olabileceği değerlendirilmektedir. Şayet Kıbrıs Hükûmeti, Denktaş ile ilgili olarak bu suçu kanıtlarsa, ilkin mahkûmiyet ve ardından da vatandaşlıktan çıkarılması gündeme gelebilecektir. Bunun gerçekleşmesi halinde Denktaş, hemen sınır dışı edilebilecektir. Ancak Denktaş'ın mahkemeye çıkarılmadan, Türkiye'ye doğrudan gönderilmesi halinde Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin herhangi bir kovuşturma karşısındaki tepkilerinin ciddi bir tehlike önleneyeceği de öngörülmektedir.

Buna karşın radikal Rum grupların niyeti, Denktaş'ı tutuklatmak, suçlamak veya sürgün etmek olduğu açıktır. Ancak bu durum, Kıbrıs Hükûmeti'nin itibarını zedeleyeceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla Denktaş'ın Türk kesimine geçmesine müsaade edilmesi ya da serbest bırakılması yönündeki iki hareket tarzının Makarios ve yönetiminin itibar kaybına neden olacağı beklenmektedir.⁹⁴ Hatta bu durumda, Denktaş'ın ve Kıbrıs Türk liderliğinin tartışmayı alevlendireceği, yasal

94 Denktaş, *age.*, C IV, s. 410-411.

ve siyasal ortamda dile getirip, mücadele edeceği ve buna ek olarak politik baskıyı artırabilmek için uluslararası kurum ve kuruluşları harekete geçirmeye çalışacağı açıktır. Bu da Kıbrıs Hükûmeti'nin gücünü ve kudretini tartışmaya açacağı için Rum liderliğince arzulanan bir durum değildir. Bütün bunlar değerlendirildiğinde Denктаş'ın Türkiye'ye iade edilmesinin en akıllıca yöntem olacağı değerlendirilmiş ve bunun üzerine Kıbrıs Hükûmeti, Denктаş'ın Türkiye'ye iade edilmesine karar vermiştir.⁹⁵

Makarios, Rum toplumu içindeki “*şahinlerden*” kurtulmak ve onların olumsuz tesirini azaltmak için bu krizin yargıya götürülmeden halledilmesinin daha iyi olacağını değerlendirmiştir. Bu yüzden birçok hareket planı içinden zayıfatı en az olanı tercih etmiş ve karşılıklı uzlaşma yolunu seçmiştir. Bu durumda Denктаş'a düşen, Başsavcı Tornarides'e bir mektup yazmak ve hakkında kovuşturma yapılmaması halinde, Ada'ya yasadışı yollarla bir daha girmeyeceğini taahhüt ederek, Türkiye'ye iadesini istemektir.⁹⁶ Rum liderliğinin Denктаş'ın serbest bırakılmasıyla ilgili istediği bu şart, siyasal bir amaca yönelik olduğu açıktır. Zira Denктаş'ın Başsavcı'ya hitaben yazdığı dilekçeye göre “*Türk kesimine geçişimize izin verilmediğini anladığımız için hapis yatmaktansa, mahkemeye verilmeksizin Türkiye'ye iademiz hususunda arabuluculuğunuzu rica ediyorum. Bundan sonra gayri kanuni yoldan Ada'ya girmeye teşebbüs etmeyeceğimizi de bildiririm*”⁹⁷ demesinden anlaşılmaktadır. Denктаş'a göre dikte ettirilen bu mektup, Makarios'un şefaatinin alarak Ada'dan ayrılma olarak tanımlanmıştır.⁹⁸

Bu esnada Türkiye'deki basın, Türk Hükûmeti'ni daha agresif davranmaya sevk etmektedir. Örneğin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ı “*Umuyorum bu gidişat bizi güçlü önlemler almaya zorlamayacaktır*”⁹⁹ beyanatını yapmaya itmiştir. 11 Kasım'da Ankara, İstanbul, Eskişehir ve Diyarbakır'da¹⁰⁰ Denктаş'ın tutukluğuyla ilgili gösteriler düzenlenmiş ve gösterilerde 25 kişi gözaltına alınmıştır.¹⁰¹ Kıbrıs Türk

95 “Confidential-Denktaş – 2 POL 87/12/9”, *agh*.

96 Baskın Oran (Editör), *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 737; Umud Anık, “Kıbrıs Krizi”, *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, II/1 (Haziran 2011), s. 12.

97 Denктаş, *age.*, C IV, s. 479; Batur, *age.*, s. 355.

98 Batur, *age.*, s. 356.

99 “Confidential-Ankara to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktaş*, Telegraph No: 1707, 11 November 1967.

100 Nermin Fenmen, *Kırtuluştan 12 Eylül'e Yakın Tarihimize Kısa Bir Bakış*, ODTÜ'ler Bülteni, 2005, Ankara, s. 15.

101 “Confidential-Priority Ankara to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktaş*,

toplumunda ise Türk Hükûmeti'nin aktif davranmadığı gerekçesiyle Lefkoşa'da büyük bir mitingi düzenlenmiş ve birtakım gruplar Türk Büyükelçiliği önünde tezahüratta bulunmuşlardır.¹⁰²

Yapılan diplomatik girişimler ve tarafların uyguladığı baskı sonucunda akli selim galip gelmiş ve Denктаş, 12 Kasım 1967 tarihinde Lefkoşa Cezaevi'nden¹⁰³ Ankara'ya 268 sefer numaralı uçakla iade edilmiştir.¹⁰⁴ Uçağa bininceye kadar Rum polislerinin nezaretinde kalan Denктаş, ilkin İstanbul'a, oradan da Dışişleri Bakanlığı yetkililerince karşılandığı Ankara'ya geçmiştir. Yaptığı basın açıklamasında Denктаş, kendisine iyi davranıldığını belirtmiş ve tahliyesini sağladığı için Çağlayangil'e teşekkür etmiştir. Ayrıca Denктаş, Kıbrıs'a geri dönecek olursa bundan sonra yasal yollarla döneceğine de dikkat çekmiştir. Türk Dışişleri sözcüsü ise "*Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi lideri Rauf Denктаş'ın tahliyesini tansiyonu düşürecek olumlu ve yapıcı bir gelişme*"¹⁰⁵ olarak değerlendirmiştir.

Denктаş, Ankara'ya döndükten sonra basınla daha yoğun ilişkiler kurmaya başlamış ve görüşlerini açık bir dille ifade ederek, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı işgal etmiş olduğuna, askerî olarak Enosis yolunda ilerlediğine ve geriye iki tarafın da bunu kabul etmesine kaldığına dikkat çekmiştir.¹⁰⁶ EOKA'nın pozisyonundan hareketle Denктаş, "*dünn Kıbrıs'ta kontrolsüz savaşçılar vardı. Bugün disiplinli askerler oldular*"¹⁰⁷ diyerek, Türklerin pozisyonunun 1964'ten daha zor olduğuna işaret etmiştir.¹⁰⁸

Buna rağmen Türk Hükûmeti, Denктаş'tan farklı düşünmektedir. Dışişleri Bakanı Çağlayangil, 14 Kasım 1967 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada "*siyasi nedenlerle Ada'ya girmesi yasaklanan Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf R. Denктаş'ın özgürlüğü için yaptıklarımız aynı şekilde siyasi nedenlere dayanmaktadır. Problem, bu çerçevede 12 Kasım'da çözüldü ve Denктаş ve arkadaşları, Türkiye'ye geri döndü. Hükûmetimiz*

Telegraph No: 1714, 13 November 1967.

102 Oran (Ed.), *age.*, s. 737; Arık, *agm.*, s. 12.

103 Fenmen, *age.*, s. 15.

104 "Sayın Denктаş ve Arkadaşları Serbest Bırakıldılar", *Kıbrıs Türk Enformasyon Merkezi- Lefkoşa*, Tarih: 12 Kasım 1967, No: 1. Bunun için bkz... Denктаş, *age.*, C IV, s. 411-412.

105 "Confidential-Priority Ankara to Foreign Office", *agh.*

106 Fenmen, *age.*, s. 15.

107 "Confidential-Ankara to Foreign Office", *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 34, 16 November 1967.

108 "Confidential-Ankara to Foreign Office", *agh.*

bu gelişmeyi gündemdeki tansiyonu engelleyerek”,¹⁰⁹ yapıcı ve uzlaşmacı bir politika takip edildiğini belirtmiştir.

Denктаş'ın Siyasal Yaşamındaki Değişim ve Dönüşüm

Kıbrıs'ta 1963-1964 yılları arasında yaşanan olaylardan sonra Denктаş, Türkiye'nin askerî müdahale yapacağını beklemiştir. Ancak yaşanan olaylar, Türkiye'nin Ada'ya müdahale yapamayacağını göstermiştir. Ada içinde binlerce Kıbrıslı Türk gerek EOKA saldırıları gerekse daha güvenli yerlere göç etme arzusu içinde olduğundan zor bir duruma düşmüştür. Bunun yanı sıra müşterek kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, bütünüyle Rumların hakimiyetine geçmiştir. Bu ortamda Ada'daki Türk liderliği “*Doktorcular*” ve “*Denктаşçular*” adı altında ikiye ayrılmışlardır. *Denктаşçular* daha radikal ve aktivist, *Doktorcular* ise daha temkinli ve itidallidirler.

1964 yılında Ada'da Türkler ve Rumlar arasında çatışmalar sürerken, Denктаş için tam bir şok yaşanmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'a beklenen müdahalesi gerçekleşmediği gibi Denктаş, “*Türkiye'nin müdahale yapamayacağı artık aşikâr olmuştur. Hazırlığı yoktu. Konjonktürü hazırlamamıştı*”¹¹⁰ diyerek, hayal kırıklığını dile getirmiştir.

Üstelik 1964'ten beri Rum liderliğince Ada'ya girmesi yasaklanan Denктаş, çaresiz bir şekilde Ankara'da yaşamak zorunda kalmıştır. Bu süre zarfında Türkiye'nin Kıbrıs politikasını yakından tanıma fırsatı elde eden Denктаş'ın morali daha da bozulmuştur. Zira Türkiye, Ada'ya müdahalede bulunmadığı gibi, Enosis'e karşılık Kıbrıs'ta süresi sınırlı bir takvim içinde üs verilmesini öngören Acheson Planı'nı da kabul edebileceğinin sinyallerini vermeye başlamıştır. Bu sinyallerden tedirginlik duyan Denктаş, Ankara Hükümeti ile çatışma halindedir.

Bunun ilgili en ciddi emare, 1966 yılında kendi bütçesinden bastırıldığı “*12'ye 5 Kala*” adlı kitapla görünmektedir. Bu kitap, Denктаş'ın düş kırıklığıyla dolu olup, Kıbrıs'ın Türkler tarafından kaybedilmeye “*beş kaldığını*” iddia ederek, bunun sorumlusu olarak İnönü Hükümeti'ni, dolayısıyla da Türkiye'yi göstermektedir. Böylece Kıbrıs konusunda Türk Hükümeti ile Denктаş arasındaki *vizyon farklılığı* gün yüzüne çıkmaya başlamıştır.¹¹¹ Denктаş'ın düşüncesine göre Türk Hükümeti millî bir Kıbrıs politikası takip etmediği gibi, Ada'ya müdahale etme yönünde de hiçbir hazırlığı bulunmamaktadır.¹¹²

109 “Confidential-Ankara to Foreign Office”, *agb*.

110 Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları (1968)*, C V, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 188.

111 Erol, *agm.*, s. 390.

112 Denктаş, *age.*, C V, s. 239.

Denktaş'ın Türk Hükûmeti nezdinde düşünceleri, onu ister istemez yalnızlaştırmıştır. Bunun yanı sıra Denktaş, Kıbrıs Türk toplumunun içinde de özgül ağırlığını kaybetmekle karşı karşıyadır. Ancak Denktaş'ın görüşüne göre, bu dönemde kendisini yıpratmak isteyenlerin sayısı pek çoktur. Gerçi onu destekleyenler de vardır. Denktaş "...bendeki bu inancı destekleyen, bu vizyonu paylaşan askerî ve sivil tanındıklar da az değildir"¹¹³ diyerek, Özel Harp Dairesi'nde bulunan bir grup subayı referans göstermektedir. İlgili subay grubu, Denktaş'ı desteklemekte olup, günün birinde lider olması için beklemektedir. Turgut Sunalp da bunlardan biridir.¹¹⁴

Tutukluluk sürecinden sonra Denktaş, Türkiye'nin Ada'ya askerî müdahalede bulunmasının ne kadar zor olduğunu anlamıştır. Buna göre Denktaş "*Bizim için bu çıkmazdan kurtulmak sadece Türkiye'nin müdahalesine bağlıdır. (...) Bugünkü siyasi ortamda Türkiye bunu yapamaz*"¹¹⁵ görüşündedir. Buna göre tutukluluk sürecinden sonra 'hurçun' Denktaş gitmiş, yerine 'güvercinleşen' Denktaş gelmiştir. Bu tespiti ilk yapan ABD'nin Kıbrıs büyükelçisidir. ABD Elçiliği'nin 18 Temmuz 1969 tarihli raporunda da belirtildiği üzere "*Ankara'dan dönen Denktaş ile Ankara'ya giden Denktaş aynı adam değildir*".¹¹⁶ Raporun devamında "*Kanaatimizce, Türkiye'nin şiddete dayalı bir çözüm arayışında olmadığı ve böylesi bir şiddetin hem Türklere hem de Kıbrıslı Rumlara yıkım getireceğinin anlaşılması fanatizmini törpülemiştir. Kuşkusuz, bu değişiminde tutukluluğu sırasında Rumların kendisine gösterdiği insanca yaklaşımın da büyük rolü olmuştur*".¹¹⁷ Bu konuda öz eleştiri yapan Denktaş, "*süper millîcilik bayrağı dalgalandırmak ve elde edilemeyecek gayeler peşinde koşmak çok kolaydır. Realist olmak, gerçekleri kabul etmek ve iki cemaatin iş birliği ve barış içinde ve birbirlerinin haklarına saygı göstererek nasıl yaşayabileceğini bulmak ise işin güç tarafını teşkil etmektedir*".¹¹⁸

13 Nisan 1968 tarihinde Ada'ya hiçbir kısıtlamaya matuf olmadan dönen Denktaş'ın gerek kendi hayatı gerekse Kıbrıslı Türklerin varlığı için bir dönüm noktası olduğu kuşkusuzdur. Zira Denktaş'ın Ada'ya dönmesi halinde kendisini Sarayönü'nde asacağını ifade eden Dr. Küçük'ün tepkisine rağmen birbirine sarılması ve toplumsal mücadele için kenetlenmeleri önemli bir ayrıntıdır. Bundan

113 Denktaş, *age.*, C V, s. 219.

114 Kemal Yamak, *Gölgede Kalan İzler, Gölgeleyen Bizler*, Doğan Kitap, İstanbul, 2006, s. 262.

115 Denktaş, *age.*, C II, s. 508.

116 Rauf Denktash, *Part I-The Man*, Central Foreign Policy Files, Cyprus, 1969; Kızılyürek, *agm.*, E.T. 11.02.2018.

117 Denktash, *age.*, 1969; Kızılyürek, *agm.*, E.T. 11.02.2018.

118 Rauf R. Denktaş, *Karkot Deresi*, İstanbul, 1997, s. 168; Kızılyürek, *agm.*, E.T. 11.02.2018.

böyle Denктаş'ın önünde yeni bir sayfa açılmıştır.¹¹⁹ Denктаş, ilkin toplumlararası görüşmelerde müzakereci olmuş, adından da toplum lideri ve devlet başkanı olarak görevine devam etmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Denктаş'ın tutuklanmasıyla ilgili meselede Türk, İngiliz ve ABD belgelerinden hareketle denebilir ki Denктаş, Türk Hükûmeti'nin bilgisi ve onayı olmadan Kıbrıs'a gitmiştir. Genel Sekreter Kuneralp'in, mevkidaşı A. E. Davidson'a belirttiği üzere eğer Türk Hükûmeti Denктаş'ı Ada'ya gizlice göndermiş olsaydı, Lefkoşa'da konuşlu Türk Alayı'nın kışlasında ve güven içinde olması beklenirdi.¹²⁰ Ancak bu gerçekleştirmediği gibi Türkiye, Denктаş'ı Ankara'ya iadesini ısrarla istemiştir.

Ayrıca Süleyman Demirel'in 29 Ağustos 1967 tarihinde Denктаş ile görüştüğü bir sırada, Kıbrıs'a yönelik eylemlerini mümkün olduğunca kısıtlamasını istediğine yönelik bilgiler de bulunmaktadır. İngiliz arşiv belgelerindeki ifadeye göre Ankara Hükûmeti'nin Denктаş'a yönelik tutumu ve isteklerinin kabul edilmemesi halini, Ankara'da "...oturup şişmanladığı üç hüsrân yılın ardından..."¹²¹ Kıbrıslı Türklerin hala aktif lideri olduğunu göstermek için adım atmak zorunda olan birisi olarak değerlendirmektedir.

1967 yılının ocak ayında Ada'daki Türk liderliği, Denктаş'ın Cemaat Meclisi Başkanı olarak aldığı maaşı kesmesiyle birlikte Denктаş'ın önemini yitirdiğini ve toplum liderliğini bir ölçüde kaybettiğini göstermesi açısından dikkat çekici bir hamle olarak görülmüştür. Aslında bu hamle, Denктаş'a karşı yapılan meydan okuma niteliğindedir. Özellikle bu dönemde Dr. Küçük, Denктаş'ın durumundan ve yaptıklarından ciddi bir şekilde rahatsız olmakta ve alternatif lider pozisyonunda bulunmasından tehdit duymaktadır. Ayrıca Denктаş'ın Ankara'da kaldığı süre zarfında devlet ricaliyle münasebetlerini üst düzeyde tutması, Dr. Küçük'ü rahatsız etmekte ve "*Kıbrıs'ta halk acı ve ıstırap içinde kıvrılırken, Denктаş'ın devamlı surette verdiği beyanatlar halkın moralini bozmaktadır. Uygun bir şekilde ikaz edilip susturulmalıdır*"¹²² sözleriyle bu tepkisini dile getirmektedir. Denктаş'ın Dr. Küçük ile ilgili olarak

119 Batur, *age.*, s. 390.

120 "Confidential-British Embassy-Ankara", *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, No: 2214/839, 14 November 1967.

121 "Confidential-British Embassy-Ankara", *agb*.

122 Batur, *age.*, s. 294-295.

“...Türkiye(’deki) yetkililer(e) gönderdiği mesajlarda Denктаş gelirse cemaat parçalanacak...”¹²³ şeklindedir. Bu durum, ileride Kıbrıs Türk liderliğinin iki güçlü figürü arasındaki mücadelenin fitilini ateşleyeceği açıktır.

Aslında bu süre zarfında Denктаş ile ilgili yapılan değerlendirmeleri, iki grupta toplanmak mümkündür. Birincisi, Denктаş’ın Kıbrıs’a dönmesi gereken büyük bir lider iken, ikincisi hareketlerini sorumsuzca ve düşüncesizce bulan, buna tepki duyan ve Ada dışında tutulması gereken biri olarak değerlendirilmiş olmasıdır. Dışişleri yetkilisi birinin dediği gibi “*şu anda onun, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Başkanı olarak görev yapıyor olduğunu söyleyemeyiz. Bizim düşüncemiz onun Başkan sıfatının devam etmemesi yönünde(dir)*”¹²⁴ demesi dikkat çekicidir.

Arşiv belgelerinden de anlaşılmaktadır ki, İngilizler için Denктаş, ‘Türk Emniyet Hizmetleri’nin (MEH/MAH/MİT) belirgin bir figürüdür ve Denктаş’ın bu grupla temasının kesildiği düşünülmemektedir. Buna yönelik kesin bir kanıt yok ise de Türkiye’de Denктаş’ın zihnindekilerini yapmasını sağlayacak veya oluşumunu hazırlayacak ciddi bir unsurun var olduğu kuşkusuzdur.¹²⁵ Lakin mevcut Demirel Hükûmeti’nin, Kıbrıs’ta tansiyonu artıracak politikalardan kaçınmasına, Denктаş’ın girişimlerini desteklememesine, hatta sakıncalı bulmasına neden olmuştur. Zaten Demirel Hükûmeti, ülke içinde kayda değer bir muhalefetle karşı karşıya bulunmaktadır. İnönü başkanlığındaki CHP muhalefeti dışında diğer muhalefet kurumları, hükûmeti pasiflikle, zayıflıkla ve güçsüzlükle suçlamakta ve hükûmetin daha aktif ve sert olmasını istemektedir. Muhalefet, parlamento ve basındaki etkinliğini kullanarak baskı gücünü artırmakta ve sokak eylemleriyle Türk Hükûmeti’ni kuşatarak sıkıntılı bir pozisyona sokmaktadır.

Yoğun baskı altından bulanan Türk Hükûmeti, bu durumdan kurtulmak ve manevra sahasını genişletebilmek için tek çıkar yol olarak Denктаş’ı Türkiye’ye geri getirmek olduğuna karar vermiştir. Hükûmet; hukuki talebini Denктаş’ın anayasal dokunulmazlığı zeminine dayandırmış ve ilgili taraflara bunu kabul ettirmiştir. Ardından Ada’daki Türk liderliğinden ve TBMM’deki muhalefetten gelen yoğun baskıları göğüsleyerek, Denктаş’ın serbest bırakılmasını ve Ankara’ya geri getirilmesini sağlamıştır.

Dışişleri Bakanı Çağlayangil ise mevcut muhalefetin ve kamuoyunun eleştirilerini yoğun bir şekilde abartarak İngiliz ve Amerikalı mevkidaşlarına sunması,

123 Erten Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, Yorum Yayıncılık, Lefkoşa, (1991), s. 147.

124 “Confidential-Ankara to Foreign Office”, *agh*.

125 “Confidential-British Embassy-Ankara”, *agh*.

muhataplarının gözünden kaçmış değildir. Zira İngiliz ve Amerikan kaynaklı arşiv belgelerine göre Türkiye genelindeki kamuoyu değerlendirmeleri takip edildiğinden, yoğun öfke halinin olmadığı ve bu durumun misyon şeffiklerince de teyit edildiği görülmüştür.¹²⁶ Ancak bu durumun ilgili hükümet merkezlerince mazur görüldüğü de bir gerçektir.

Bu konu hakkında Ada'daki İngiliz Yüksek Komiseri, Başpiskopos Makarios'a durumun sevk ve idaresi yönünde makul ve mantıklı gerekçelerle destek verdiği görülmüştür. Bu telkinlerin, Denктаş'ın Ankara'ya iade edilmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu durumun gerçekleşmesinde ve barışçı bir çözümün bulunmasında en önemli yolun, siyasal dengenin herkes için faydalı olacağına inanan Makarios'un takındığı tutumdur. Bu uğurda Türk Hükümeti, yumuşama göstermiş ve Makarios yönetimi de bunun önemini kavrayarak,¹²⁷ karşı cevap vermiştir.

Buna rağmen Denктаş, Ada'ya ancak 13 Nisan 1968 tarihinde girme izni alabilmiş ve zorunlu ikamet süreci sona ermiştir. Bu süre zarfında Denктаş, Türkiye'deki askerî ve sivil bürokrasiyi yakından tanımış, onlarla yakın ilişki kurarak ileriki zamanlarda siyasal pozisyonunu güçlendirmiş, Ankara'daki güçler dengesinde nasıl davranması gerektiğini öğrenmiştir. Böylece Türkiye'deki askerî ve sivil bürokrasinin Kıbrıs meselesindeki en iyi uygulayıcısı pozisyonuna ulaşmış, bunun sonucunda güven oluşturarak uzun süre alternatifsizliğini korumuştur.

126 "Confidential-British Embassy-Ankara", *agb*.

127 "Confidential-British Embassy-Ankara", *agb*.

Kaynaklar**İngiliz Dışişleri Bakanlığı (Foreign and Commonwealth Office) Arşiv Belgeleri**

“Confidential-Ankara to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1669, 6 November 1967.

“Confidential-Ankara to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1707, 11 November 1967.

“Confidential-British Embassy-Ankara”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, No: 2214/839, 14 November 1967.

“Confidential-Commonwealth Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, 14 November 1967.

“Confidential-Cyprus: Arrest of Mr. Denktash”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1669, 2 November 1967.

“Confidential-Denktash – 2 POL 87/12/9”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, 10 November 1967.

“Confidential-Flash Ankara to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1649, 3 November 1967.

“Confidential-Flash Commonwealth Office to Nicosia”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1259/2, 2 November 1967.

“Confidential-Immediate Ankara to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1637, 1 November 1967.

“Confidential-Immediate Ankara to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1679, 7 November 1967.

“Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 917, 1 November 1967.

“Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 920/2, 2 November 1967.

“Confidential-Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 942, 8 November 1967.

“Confidential-Immediate Washington to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 3443, 2 November 1967.

“Confidential-Priority Ankara to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1641, 2 November 1967.

“Confidential-Priority Ankara to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1653, 3 November 1967.

“Confidential-Priority Ankara to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1714, 13 November 1967.

“Confidential-Priority Athens to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 1148, 3 November 1967.

“Confidential-Priority Nicosia to Commonwealth Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 924, 3 November 1967.

“Confidential-Priority U.K. Mission New York to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 2952, 1 November 1967.

“Confidential-Ankara to Foreign Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 34, 16 November 1967.

“Immediate Nicosia to Commonwealth Office”, *FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash*, Telegraph No: 913, 31 October 1967.

ABD (Foreign Relations of The United States) Arşiv Belgeleri

“Maintaining Momentum of Makarios Visit”, *National Security Action Memorandum No. 169*, The White House Washington June 28, Declassified: 1962, E.O. 12366, Sec. 3.4, NLK-94-5, R1 SKF, NARA 11.12.1993, E.T. 14.03.2018.

“Telegram from the Embassy in Cyprus to the Department of State-Nicosia, January 16, 1963, 4 p.m.”, *Foreign Relations of The United States*, 1961–1963 Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, Document, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/ch6>, E.T. 12.5.2018.

“Telegram from the Embassy in the United Kingdom to the Department of State-London, January 5, 1962, 6 p.m.”, *Foreign Relations of The United States*, 1961–1963 Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, Document, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/ch6>, E.T. 12.5.2018.

KKTC Arşiv Belgeler

“Sayın Denktaş ve Arkadaşları Serbest Bırakıldılar”, *Kıbrıs Türk Enformasyon Merkezi- Lefkoşa*, Tarih: 12 Kasım 1967, No: 1.

Kıbrıs Türk Enformasyon Merkezi Basın Bülteni, No.3 ve 2 Kasım 1967 tarihli belge.

Basılı Eserler

Arcayürek, Cüneyt, “Denktaş...”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Ocak 2012, <http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/312828/Denktaş8230.html>, E.T. 12.04.2018.

Arık, Umut, “Kıbrıs Krizi”, *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, II/1 (Haziran 2011), s. 3-21.

Batur, Nur, *Rauf Denktaş-Yeniden Yaşasaydım*, Doğan Kitap, İstanbul 2007.

Crawshaw, Nancy, *The Cyprus Revolt*, London 1978.

Denktash, Rauf, *Part I-The Man*, Central Foreign Policy Files, Cyprus 1969.

Denktaş, Rauf R., *12'ye 5 Kala*, Ankara 1966.

Denktaş, Rauf R., *Karkot Deresi*, İstanbul 1997.

Denktaş, Rauf R., *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004.

Denktaş, Rauf R., *Rauf Denktaş'ın Hatıraları (1965)*, C II, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.

Denktaş, Rauf R., *Rauf Denktaş'ın Hatıraları (1967)*, C IV, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.

Denktaş, Rauf R., *Rauf Denktaş'ın Hatıraları (1968)*, C V, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2000.

Denktaş, Rauf R., *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*, C X, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2000.

Erol, Hande, “Rauf Denktaş'ın Ankara'daki Zorunlu İkamet Yılları ve Faaliyetleri (1964-1968)”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, VIII/13 (2015), s. 389-408.

Fenmen, Nermin, *Kurtuluşun 12 Eylül'e Yakın Tarihimize Kısa Bir Bakış*, ODTÜ'ler Bülteni, Ankara 2005.

Kasımoğlu, Erten, *Eski Günler Eski Defterler*, Yorum Yayıncılık, Lefkoşa 1991.

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Kıbrıs Hükûmet Matbaası, Lefkoşa 1960.

Kızılyürek, Niyazi, “Bir Adayı Bölmeye Adanmış Bir Ömür”, *İzmir.net*, 18 Ocak 2012, <http://www.izmirizmir.net/niyazi-kizilyurek-bir-adayi-bolmeye-adanmis-bir-omur-y2181.html>, E.T. 11.02.2018.

Kızılyürek, Niyazi, *Glaŕkos Klerides Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Oberling, Pierre, *Bellapais'e Giden Yol "Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Zorunlu Göçü"*, çev. Mehmet Erdoğan, Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara 1987.

Oran, Baskın (Editör), *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

Uluçevik, Tugay, "Milli Kahraman Rauf R. Denktaş", *Önce Vatan Gazetesi*, <http://www.oncevatan.com.tr/mill-kahraman-rauf-r-denktas-makale,27679.html>, E.T. 12.05.2018.

Tamçelik, Soyalp, "BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992)", *Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140, VIII (2013) 12, s. 1229-1268.

Tamçelik, Soyalp, "Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler'in Çözüm Plânlarına Göre Garantiler Meselesi", *2011 KKTC Çalıştayı Fırsatlar ve Tehditler (5 Mart 2011)*, Soyalp Tamçelik (ed.), Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği ve KKTC Dış Basın Birliği, Ekoavrasya Yayınları, Ankara, 2012, s. 49-106.

Yamak, Kemal, *Gölgede Kalan İzler; Gölgeleşen Bizler*, Doğan Kitap, İstanbul 2006.

Ek 1:

RECEIVED	3
ARCHIVE	1
-2 NC	1
CC 1/10	

①

En Clair
IMMEDIATE NICOSIA TO COMMONWEALTH OFFICE
Tele No 913 31 October, 1967
UNCLASSIFIED

Addressed to C.O. telegram No. 913 of 31 October
Repeated for information to:- Ankara, Athens, U.K.Mis New York
and Saving to:- Washington.

Following is text of Press release made this evening
by the Cyprus Public Information Office.

Begins:-

This morning three unknown persons landed secretly
by boat in the area of Ayios Theodoros, Karpas Peninsular.
After being spotted, they were arrested by joint action of
the National Guard and the Police. The arrested persons were
later identified as:-

Raouf Denktash?
Osman Edjan Konouk?
and Errol Ibrhalm?

While being interrogated, Denktash said he came to Cyprus on
a secret mission to put into effect certain orders and
directions of the Turkish Government. As stated by the
arrested, the boat was carried by a Turkish vessel up to the
territorial waters of Cyprus. Both Denktash and the other
two persons arrested were armed. Amongst other things, a
valise was seized containing important documents.

Ends.

2. Denktash is President of the Turkish (Cypriot) Communal
Chamber; after visiting Turkey in 1964 he was refused re-entry
to Cyprus. He reportedly made a clandestine visit to the
North coast during the August 1964 fighting and has since been
in Ankara.

C.O. please pass to U.K.Mis New York 140 and Saving to
Washington.

Sir N. Costar

[Repeated as requested]

DEPARTMENTAL DISTRIBUTION	ADVANCE COPIES SENT
C.O. M.E.W.U.N.D.	F.O. Central Dept
News Dept	D.D. & P.U.S.D.
J.L.R.D.	U.N.D.
J.I.P.G.D.	DIS MOD

bbbbb

RA
150
3/11

Kaynak: "Immediate Nicosia to Commonwealth Office", FCO 9-56 Political Arrest of Rauf Denktash, Telegraph No: 913, 31 October 1967.

Ek 2:

Telegram from the Embassy in the United Kingdom to the Department of State Source

London, January 5, 1962, 6 p.m.

2518. British Government seriously concerned over statement January 4 by President Makarios of Cyprus that he would seek amendment certain provisions Cyprus constitution. In talk with Ambassador January 5, Jamieson of Central Department said Makarios effort this direction not only illegal in terms basic agreement but could stimulate communal violence in Cyprus.

As consequence:

1. UK instructing Embassy Athens see Greek Government and state move by Makarios could provoke crisis reopening Cyprus settlement and possibility invocation treaty of guarantee. UK desires avoid this at all costs. Embassy to ask Greeks to urge moderation on Makarios.
2. Although doubting representations to Turks would be helpful at moment, British Ambassador to urge patience on Turkish Government. UK does not desire, however, raise question treaty of guarantee with Turks at this point.
3. UK Embassy Cyprus will also be instructed urge moderation on Makarios.
4. UK Embassy Washington being instructed review various UK messages with Department and request some parallel US action.²

Jones

^{*} Source: Department of State, Central Files, 780A.00/1 – 562. Confidential. Repeated to Athens, Ankara, and Nicosia.

¹ In the January 4 statement, Makarios stated that he would "disregard or seek revision" of parts of the Cypriot Constitution because their abuse by the Turkish minority was endangering the Republic's existence.

² In telegram 302 to Nicosia, January 6, the Department noted that the British request for parallel action had been relayed on January 5. The telegram requested the Embassy's analysis of the internal situation in Cyprus. (Department of State, Central Files, 780A.00/1 – 562) In telegram 318 from Nicosia, January 8, the Embassy reported that "we doubt that Makarios actually intends press for constitutional revision at this time," and that the British High Commission shared this judgment. However, both Wilkins and the High Commissioner planned to "counsel moderation" at separate meetings with Makarios. (Ibid., 780A.00/1 – 862)

Kaynak: "Telegram from the Embassy in the United Kingdom to the Department of State-London, January 5, 1962, 6 p.m.", *Foreign Relations of The United States*, 1961–1963 Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey.

